

РОЗВИТОК СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ ОСВІТИ ДЛЯ АКАДЕМІЧНО ОБДАРОВАНИХ УЧНІВ В УКРАЇНІ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

УДК 373.5:159.928.22

DOI: 10.12958/2227-2747-2023-1(182)-86-96

Онацький Володимир Михайлович,

аспірант Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих

імені Івана Зязюна НАПН України,

м. Київ, Україна

ovm.phd@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-4751-7029>

Для цитування: Онацький В. М. Розвиток спеціалізованої освіти для академічно обдарованих учнів в Україні на початку ХХІ століття. *Освіта та педагогічна наука*. 2023. № 1 (182). С. 86–96. DOI: [https://doi.org/10.12958/2227-2747-2023-1\(182\)-86-96](https://doi.org/10.12958/2227-2747-2023-1(182)-86-96).

References (стандарт APA): Onatskyi, V. M. (2023). Rozvytok spetsializovanoi osvity dlia akademichno obdarovanykh uchniv v Ukraini na pochatku ХХІ stolittia [Development of Specialized Education for Academically Gifted Students in Ukraine in Early ХХІ Century]. *Osvita ta pedahohichna nauka – Education and Pedagogical Sciences*, 1 (182), 86–96. DOI: [https://doi.org/10.12958/2227-2747-2023-1\(182\)-86-96](https://doi.org/10.12958/2227-2747-2023-1(182)-86-96) [in Ukrainian].

Постановка проблеми. Наприкінці ХХ ст. в освіті України склалася ситуація, коли комуністичні ідеали були зруйновані, а впровадження нових гуманістичних засад відбувалося вкрай повільно. У ці роки масова школа ще не могла задовольнити потреби академічно обдарованих дітей, а більшість учителів продовжувала роботу з «середніми» учнями. Як результат більшість прийнятих у 1990-х рр. документів не були втілені до кінця в життя, зокрема Державна національна програма «Освіта» («Україна ХХІ ст.»). Загалом середня освіта України наприкінці ХХ ст. позначилася суперечностями між оновленням законодавчої бази й декларативністю впроваджуваних реформ; між фінансовою й соціальною кризою в сус-

пільстві та зростаючим переконанням педагогічних колективів, що головне в навчанні молодого покоління не озброєння учнів знаннями, а розвиток їхніх інтелектуальних здібностей (Волощук, 1998, с. 3). При цьому в освіті також спостерігалася суперечність між необхідністю розкриття потенціалу академічно обдарованих дітей і відсутністю цілісної педагогічної системи діагностування та поетапного розвитку здібних до навчання учнів. Зважаючи на реалізацію реформи Нової української школи і впровадження

оновленого Державного стандарту базової середньої освіти (2022), виникає нагальна потреба в підбитті проміжних підсумків попередніх реформ та окресленні перспектив подальшої взаємодії педагогів з академічно обдарованими дітьми.

Аналіз актуальних досліджень. Різні аспекти розвитку академічної обдарованості були у фокусі уваги О. Антонової, О. Бочарової, О. Ващук, І. Волощука, М. Гузика, С. Терепишого. Крім того, проблеми реформування загальної середньої освіти України репрезентовано в студіях Л. Березівської і Н. Дічек. Зокрема розвідки О. Антонової стосувалися переважно навчання обдарованих студентів у педагогічних закладах вищої освіти України. Увага О. Бочарової була прикута до особливостей підтримки обдарованих учнів у країнах Центральної Європи (Словаччина, Польща, Угорщина).

Дослідження Л. Березівської стосувалися особливостей реформування системи середньої освіти України протягом ХХ ст. Творчі пошуки Н. Дічек, з-поміж іншого, були спрямовані на дослідження ідей українських психологів у питаннях розвитку дитячої обдарованості. Науково-практичні напрацювання М. Гузика стосувалися системи організації профільної підготовки здібних до навчання учнів.

Попри достатню кількість праць з історії освіти обдарованих учнів в Україні, допоки недостатньо вивченими є особливості їхньої підготовки в профільних закладах освіти на сучасному етапі. Тож дослідження потребує специфіка роботи з обдарованими учнями до впровадження реформи НУШ.

Мета статті – розкрити особливості навчання академічно обдарованих учнів в умовах профілізації закладів освіти України на початку ХХІ ст.

Методологія та методи дослідження. Основу дослідження становили прин-

ципи історизму й системності, що дозволило відстежити особливості освітніх реформ і розглянути загальну середню освіту України як відкриту і складну систему, яка розвивається й функціонує на засадах взаємозв'язку всіх складників суспільного життя. Для досягнення мети використано методи ретроспективного й діахронного аналізу, що сприяло розумінню еволюції загальної середньої освіти України, а також історіографічного аналізу для критичного розбору історико-педагогічних джерел з окресленої проблеми.

Виклад основного матеріалу.

Початок ХХІ ст. в Україні став часом динамічних реформ усіх ланок сфери освіти. Зокрема в контексті реформи середньої освіти було впроваджено 12-бальну шкалу оцінювання навчальних досягнень учнів, переглянуто законодавство, визначено варіативний складник, уперше відбулася спроба перейти до 12-річної школи (2000). При цьому на тлі поганого фінансування й соціальної кризи в Україні пришвидшився розвиток мережі закладів освіти нового типу – гімназій, ліцеїв і колегіумів, попит на навчання в яких швидко зростає. Заклади освіти нового типу були розраховані насамперед на розвиток індивідуальних нахилів академічно обдарованих дітей, які хотіли вчитися. Попри те, що частина послуг у цих закладах освіти була платною, батьки свідомо інвестували в майбутнє дітей, розвиваючи їхні здібності й таланти (Артемова, 2006, с. 368).

Дослідження академічної обдарованості дітей і проблема практичної реалізації ідей диференціації навчання та індивідуального підходу почала пронизувати всі суспільні інституції. Зокрема в середній освіті почали активно запроваджуватися розвивальні системи навчання й виховання; відбулася алгоритмізація навчально-виховного процесу, застосовування мето-

дів проектування та моделювання життєтворчої особистості (Даниленко, 2000, с. 39). Фахівці НАПН України почали розробляти науково-дослідну тему «Управління навчально-виховними закладами в умовах соціально-економічного реформування». Одне із завдань теми полягало у виявленні специфіки процесу управління загальноосвітніми закладами нового типу: гімназіями, ліцеями, авторськими школами, НВК тощо (Калініна, 2000, с. 11). Проте, незважаючи на чисельні наукові розробки з питань розвитку та виховання академічно обдарованих дітей, реальні практико-технологічні рішення цих проблем були ще недостатні.

Розвиток мережі закладів середньої освіти нового типу для академічно обдарованих учнів на початку ХХІ ст. рівномірно проходив в усіх регіонах України. Зокрема в київській гімназії-інтернаті східних мов упроваджувалась експериментальна програма «Школа розвитку творчої особистості», а також успішно реалізовувалися такі педагогічні технології і програми, як «Росток» (автор – Т. Пушкарьова) та «Освіта для життя» (автори В. Звиняцьковський, Е. Помиткін) (Ващенко, 2000, с. 43 – 44).

У цей же час у Миколаєві діяли 10 шкіл нового типу (гімназії, ліцеї, колегіуми), 6 експериментальних майданчиків обласного та всеукраїнського рівня, спеціалізована школа з поглибленим вивченням англійської мови, школа мистецтв та прикладних ремесел.

Також у закладах освіти Миколаєва запроваджувалися програми «Школа життєтворчості», «Людина. Навколишній світ. Здоров'я», «Росток», у восьми школах діяла програма «Школа-родина», до цього ще 12 шкіл працювали за педагогічною системою розвивального навчання Д. Ельконіна і В. Давидова (Вдовиченко, 2001, с. 39).

Зважаючи на стрімке зростання кількості профільних ЗЗСО, у 2000 р. було прийнято нове Положення про загальноосвітній навчальний заклад, у якому зазначалось, що мета діяльності педагогічного колективу полягає в розвитку й формуванні соціально зрілої, творчої особистості, а головним завданням закладу освіти є розвиток здібностей, обдарувань і творчого мислення учнів. Такий підхід передбачав створення всіх необхідних умов для самовираження учнів у різних видах діяльності й розкриття їхніх нахилів.

Крім того, у 2000 р. було видано Указ Президента України № 612 «Про додаткові заходи щодо державної підтримки обдарованої молоді», у якому наголошено на необхідності розробки цільової програми роботи з обдарованими учнями, суттєвому збільшенні видатків і грантів на підтримку обдарованих учнів. Пріоритетним завданням було визначено активізацію роботи й забезпечення ефективного функціонування спеціалізованих закладів освіти (гімназій, ліцеїв, колегіумів тощо). При цьому акцентовано увагу на неприпустимості скорочення або ліквідації таких закладів у майбутньому.

На виконання Указу Президента № 612/2000 у 2001 р. було видано новий Указ Президента України, яким затверджувалася Програма роботи з обдарованою молоддю на 2001 – 2005 рр. У Програмі чітко прописувався алгоритм роботи МОН і НАПН України щодо науково-методичного супроводу й реалізації подальших дій. Зокрема планувалось проведення конкурсів обдарованої молоді, передбачалась розробка системи діагностування обдарованих дітей, заохочувалося створення вчителями авторських програм, спрямованих на виявлення обдарованих учнів. Крім того, наголошувалося на необхідності створення міжвідомчого банку даних «Обдарованість», до якого

повинні були заносити інформацію про найбільш талановитих учнів у закладах освіти України. Загалом Програма представляла амбіційний проєкт, реалізувати який планували протягом п'яти років.

До Банку даних обдарованих дітей вносили відомості про переможців і призерів різних олімпіад, конкурсів, турнірів, учасників науково-дослідних конференцій, призерів МАН тощо. У різних регіонах України ця програма мала свої особливості, наприклад, у Донецькій обл. наповнення Банку даних обдарованих відбувалося через реалізацію трьох напрямів: «Інтелектуальний потенціал Донеччини», «Відродження духовності Донецького краю» і «Здорове покоління Донбасу» (Кабанець, 2019, с. 71). За даними М. Кабанець, кількість дітей, які були залучені до Банку обдарованих, щороку зростала і станом на 2005 р. становила 750 осіб. Для того, щоб упорядкувати систему пошуку та відбору обдарованих дітей, було розроблено спеціальне положення, у якому зазначалося, що діагностика обдарованості має відбуватися комплексно, з урахуванням результатів спостережень батьків, учителів і психологів. При цьому діагностику рекомендувалося проводити тричі – під час вступу до школи, на початку навчання в основній школі (4 – 5 клас) і при переході дитини з основної до старшої школи (8 – 9 клас) (Кабанець, 2019, с. 72). Зважаючи на різні обдарованості учнів, наповнення Банку даних відбувалося за такими видами діяльності, як інтелектуальна, практично-перетворювальна, психомоторна, художньо-естетична й комунікативно-організаційна. Зокрема до першої групи відносили учнів, які мали відмінні навчальні результати та академічні здобутки (призові місця в змаганнях МАН, міських олімпіадах).

Ймовірно, щоб спростити роботу з виявлення обдарованої молоді, у 2002 р.

МОН України було прийнято Наказ «Про затвердження положення про експериментальний загальноосвітній навчальний заклад», чим було дано старт новому етапу дослідно-експериментальної роботи в школах України. Де-факто на законодавчому рівні чітко встановлювалася процедура надання закладам загальної середньої освіти статусу експериментального майданчика, у якому протягом визначених часових меж передбачалась організація певного дослідження регіонального або всеукраїнського рівня. Кардинальна реформа середньої освіти України згодом спричинила тенденційне бажання багатьох ЗЗСО до започаткування різних експериментів з упровадження інноваційних технологій в освітню практику. До того ж велику увагу почали приділяти реалізації Програми по роботі з обдарованими учнями (їх діагностування, супровід і підтримка). Також Положенням про індивідуальну форму навчання в загальноосвітніх навчальних закладах (2002) вперше передбачалась індивідуальна форма навчання для тих дітей, які мають високий навчальний потенціал і можуть прискорено закінчити школу.

Початок ХХІ ст. позначився черговим оновленням освітніх стратегій. Зокрема була прийнята Національна доктрина розвитку освіти (2002), тричі було переглянуто Концепцію профільного навчання у старшій школі (2003, 2009, 2013), розроблено нову редакцію Державного стандарту початкової загальної освіти (2010) (Березівська, 2022, с. 13). При цьому нормативно-правовий супровід обдарованих учнів забезпечувався лише завдяки Президентським програмам. Зокрема Програма роботи з обдарованою молоддю, яка була реалізована протягом 2001 – 2005 рр., умовно складалася з трьох складників: 1) науково-методичне забезпечення; 2) пошук і підготовка об-

дарованої молоді; 3) соціальний супровід і захист. Концепція Державної цільової програми роботи з обдарованою молоддю на 2006 – 2010 рр. також була спрямована на підтримку і стимулювання обдарованих дітей. Проте суттєва увага оновленої Концепції спрямовувалась на підготовку обдарованих учнів у позашкільних закладах освіти. Зокрема ключова роль у підтримці обдарованих учнів почала відводитись державно-громадському творчому об'єднанню Мала академія наук України, філіали якого функціонували у 27 територіальних відділеннях, у межах яких діяли понад 40 типів наукових секцій і гуртків (Бочарова, 2011, с. 7 – 8).

Діяльність МАН полягала насамперед в організації наукових гуртків, які повинні були забезпечити набуття академічно обдарованими учнями власного досвіду під керівництвом компетентних педагогів. Кожна дитина в умовах МАН займалася розробкою тематичних проєктів, які захищалися на спеціальних засіданнях науково-дослідних груп. Цей підхід був спрямований на поступове професійне самовизначення дітей (Науменко, 2009, с. 232).

Також важливим складником в освіті академічно обдарованих учнів було залучення найбільш обдарованих дітей до різних міжнародних змагань. Зокрема до міжнародних предметних олімпіад залучалися вчителі, молоді і досвідчені науковці, які розробляли завдання й координували роботу учнів. Перші етапи олімпіад проходили в школах. Потім переможці шкільних етапів брали участь у змаганнях районного рівня і за умови його успішного проходження виходили на обласний і державний рівень. Зазвичай олімпіади проводилися з 15 предметів, які вивчалися в школах. Щороку участь у різних олімпіадах брали майже 3 млн. учнів, що складало 60% від загальної кількості школярів України (Обдарована молодь

України, 2008, с. 24). Також проводилися олімпіади, що були організовані деякими університетами, які прагнули залучити до своїх лав найбільш обдарованих випускників. Заохоченням для переможців таких олімпіад була можливість вступу до університету на спрощених умовах (Бочарова, 2011, с. 8). Крім того, найбільш здібні учні, які показували найвищі результати за підсумками олімпіад, приймалися до лав учнівських збірних, які представляли Україну на різних міжнародних олімпіадах. З 1993 р. українські учні почали брати участь у міжнародних олімпіадах з математики, фізики, біології, хімії та інформатики, а з 1996 р. в олімпіадах з екології. За період 1993 – 2007 рр. вони здобули 326 медалей різного гатунку (Обдарована молодь України, 2008, с. 25).

Стрімкий розвиток ІКТ на початку ХХІ ст. спонукав процеси комп'ютеризації та оновлення матеріально-технічної бази закладів освіти. В Україні почав формуватися попит на «сучасні» заклади, які готують дитину до світу, що швидко змінюється. Відтоді, завдяки діяльності Всеукраїнського фонду «Крок за кроком» та інших громадських організацій, в Україні розпочалося впровадження ідеї громадсько-активної школи (ГАШ). Освітня філософія ГАШ передбачала партнерську взаємодію між школою та всіма ресурсами, які є в громаді. Де-факто школи, які виявили бажання стати центрами соціального розвитку громад, опинилися в авангарді суспільної взаємодії дітей, батьків, педагогів, активістів, громадських організацій і державних службовців. Окрему увагу приділяли створенню експериментального НВК «Школа майбутнього» (2007).

У 2007 р. Постановою Кабінету Міністрів України затверджено концепцію Державної цільової соціальної програми «Школа майбутнього» на 2007 – 2010 рр.

Експериментальним майданчиком Програми було визначено середню загальноосвітню школу № 2 м. Ялти (АР Крим), яка перетворилася на Експериментальний НВК «Школа майбутнього». Реалізувати ідею планувалося в кілька етапів:

1) 2007 – 2008 – проведення наукових розвідок і розробки інноваційної моделі закладу освіти;

2) 2009 – 2010 – упровадження інновацій, спрямованих на вдосконалення процесу навчання, виховання та управлінської діяльності.

На думку розробників Програми, більшість закладів освіти нового типу (гімназії, ліцеї, колегіуми) за рівнем матеріально-технічної забезпеченості не були тими взірцями, до яких повинні підтягуватися інші заклади. Прагнучи модернізувати заклади нового типу, у програмному документі тенденційно наголошувалося на необхідності інноваційного оновлення та осучаснення закладів освіти, які сприятимуть професійному самовизначенню учнів. В усіх областях почалося створення умовно нових шкіл майбутнього, які, за задумом, повинні були системно апробувати різні освітні нововведення.

На думку творців школи майбутнього, освітній процес академічно обдарованих учнів мали забезпечувати найбільш творчі й компетентні вчителі. Аналізуючи проблему кадрів для школи майбутнього, В. Арістов наголосив, що для підвищення якості освіти академічно обдарованих учнів у школах доцільно запровадити нові посади, зокрема штатного психолога для кожного класу, культуролога, інтелектолога, креатолога і персонолога (Арістов, 2008, с. 19). Фантазуючи над посадовими обов'язками кожного з цих фахівців, учений зауважив, що завданням культуролога в такій школі має бути налагодження своєрідної філософії життя і

навчання правил культури обдарованих учнів. Інтелектолог мав би розвивати навички швидкочитання, усного рахунку, закладати основи наукової організації праці. Лише в такий спосіб, за словами В. Арістова, школа могла допомогти учням осмислити себе як людей, і за рахунок цього підняти інтелектуальний рівень усієї нації (Арістов, 2008, с. 20 – 21). На жаль, організація таких амбітних планів була знівельована, і проєкт шкіл майбутнього не було реалізовано жодним чином.

Ідея профілізації старшої школи була важливою частиною освітніх перетворень наприкінці 2000-х рр. Зокрема в доповіді академіка О. Ляшенка, який виступив на Загальних зборах НАПН України 20 листопада 2008 р., зазначено, що запровадження профільного навчання у старшій школі є необхідною умовою реалізації сучасної парадигми особистісно зорієнтованої освіти. Зокрема, після здобуття обов'язкової для всіх учнів базової загальної середньої освіти, необхідним було забезпечення прав дітей на задоволення своїх освітніх потреб. Щоб максимально реалізувати принципи профільного навчання, фахівцями було запропоновано згрупувати класи за академічним, технологічним і професійним спрямуванням (Ляшенко, 2008, с. 4). Ключовим завданням на майбутнє О. Ляшенко визначив активізацію створення нових підручників для профільної школи, розробку дієвих дидактичних прийомів поглибленого навчання, обґрунтування і запровадження різноманітних моделей профільного навчання (одно- і багатопрофільного, непрофільного тощо) (Ляшенко, 2008, с. 9 – 10). Після суспільних обговорень Наказом МОН України № 854 від 11 вересня 2009 р. було затверджено Концепцію профільного навчання у старшій школі.

Диференціація ЗССО і дослідно-експериментальної роботи на початку

XXI ст. мала тенденційний характер. Щоб заохотити батьків віддавати дітей на навчання до закладів освіти нового типу, авторські колективи розробляли різні програми розвитку й підтримки обдарованих дітей. Типовим прикладом такої програми був психолого-педагогічний проєкт «Школа життєвого успіху» (ШЖУ), схвалений Наказом МОН України у 2009 р. Керівником проєкту була Голова Всеукраїнського БФ «Освіта України» Н. Максjuta, науковим керівником – І. Бех, а науково-методичний супровід забезпечували фахівці Інституту інноваційних технологій і змісту освіти.

Експериментальною базою психолого-педагогічного проєкту ШЖУ було визначено приватну гімназію «Пріоритет» (Київ), Ріпкінську школу № 2 (Чернігівська обл.), колегіум № 11 і школу № 27 (Чернігів). Крім того, для практичної реалізації програми у 2010 р. МОН України було видано Наказ № 1198 «Про проведення дослідно-експериментальної роботи на базі Броварського навчально-виховного об'єднання управління освіти Броварської міської ради Київської області», яким затверджувалося проведення дослідної та експериментальної роботи протягом 2010 – 2016 рр. за темою «Розроблення моделі навчально-виховного об'єднання як Школи життєвого успіху». За словами О. Гажали, у 2010 р. Броварське НВО було єдиним закладом, що об'єднувало у своїй структурі Центр розвитку дитини (Школа радості та сили розуму), Центр позашкільної освіти, територіальний осередок МАН (Школа життєвого успіху), Центр професійної освіти, Ліцей технологічного профілю і школу екстернів (Діловий центр «Успіх») (Гажала, 2015, с. 15).

Подібні до ШЖУ проєкти в Україні були реалізовані у форматі «Школи життєтворчості», «Школи здоров'я», «Пісне-

знайка» (медико-педагогічний проєкт Гармонія інтелекту та здоров'я) та ін. Загалом станом на 2013 р. в українських ЗЗСО реалізовувалися понад 150 інноваційних освітніх проєктів, близько половини з яких були спрямовані на задоволення освітніх потреб академічно обдарованих учнів. Диференціація інноваційних проєктів для навчання обдарованих учнів була відображенням суспільних трансформацій і науково-дослідних пошуків. Якщо наприкінці XX ст. українські науковці спиралися на розуміння обдарованості як особистісної характеристики, що виявляється в механізмах творчого самовираження дитини, то на початку XXI ст. обдарованість почала визначатися як інтегративна якість, основу якої становлять психофізіологічні властивості індивіда.

З 2013 р. в Україні розпочалася реалізація комплексного педагогічного експерименту «Створення системи супроводження навчання, виховання та розвитку академічно обдарованих дітей дошкільного та молодшого шкільного віку», більш відомого як Всеукраїнський науково-педагогічний проєкт «Інтелект України». Дослідно-експериментальною базою проєкту «Інтелект України» з 2008 р. був НВК № 169 м. Харкова. Провідною ідеєю дослідження було визначено положення про те, що модернізація системи освіти академічно здібних і обдарованих учнів на засадах компетентнісного підходу є одним із визначальних чинників розвитку майбутньої інтелектуальної еліти нації (Нормативна база, 2019, с. 10).

Попри часті спроби диференціювати освітній процес, більшість шкіл в Україні була орієнтована переважно на середнього учня. Орієнтація ж на індивідуальні особливості дітей, притаманна новій моделі академічної школи, була винятком із загального контексту. На думку М. Гузика, нова модель академічної шко-

ли повинна була мати іншу структуру, зміст навчання і технології. Відповідно до них академічна школа могла бути варіативною і складатися з різних структурних одиниць. М. Гузик зазначав, що загальна середня освіта покликана розвинути і добре виховати ту частину учнів, які не мають яскраво вираженого академічного таланту, натомість обдаровані діти повинні мати можливості навчатися в академічній школі, де провідною діяльністю є інтелектуальна сфера (Гузик, 2005, с. 24).

Висновки та перспективи подальших досліджень. У Концепції розвитку освіти України на період 2015 – 2025 років (2014) розробники зазначили, що протягом періоду існування незалежної України в освітньому секторі накопичилися численні проблеми системного характеру: занепад матеріальної бази, застаріла система управління, зростання нерівності в доступі до якісної освіти, корупція, зниження якості освіти, безсистемне оновлення змісту освіти, деградація вчительських кадрів тощо.

Наголошено, що Національна доктрина розвитку освіти була імітацією освітніх змін, а основною моделлю розвитку – рух навздогін за успішними практиками без попереднього моделювання проблеми.

Аналіз концептуальних документів з розвитку освіти в Україні початку 1990-х рр. і середини 2010-х рр. дозволяє зробити висновки, що суть проблем в освіті залишилася незмінною, проте, якщо наприкінці ХХ ст. реформи освіти передбачали диференціацію й розвиток мережі спеціалізованих закладів, то наприкінці 2010-х рр. в авангарді змін опинилися проблеми інклюзії і рівності прав. Зважаючи на це, перспективи подальших розвідок убачаємо в дослідженні освіти обдарованих учнів в умовах оновленого державного стандарту і реформи НУШ.

Література

Арістов В. Школа майбутнього: проблеми, кадри, перспективи. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2008. № 3. С. 17–22.

Артемова Л. В. Історія педагогіки України : підручник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів. Київ : Либідь, 2006. 424 с.

Березівська Л. Д. Концептуальні засади реформування змісту загальної середньої освіти в Україні (1991 – 2017): історико-джерелознавчий аспект. *Історико-педагогічні студії*. 2022. № 6. С. 9–25. DOI: <https://doi.org/10.32405/2663-5739-2022-6-9-25>.

Бочарова О. А. Особливості педагогічної підтримки обдарованих учнів в Україні. *Наукові праці ДонНТУ. Серія: педагогіка, психологія і соціологія*. 2011. № 11. С. 6–11.

Ващенко Л. Багатовіковому Києву – новітню педагогіку. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2000. № 1. С. 41–47.

Вдовиченко Р. Інноваційний простір системи освіти міста Миколаєва. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2001. № 4. С. 38–39.

Волощук І. С. Науково-педагогічні основи формування творчої особистості. Київ : Педагогічна думка, 1998. 160 с.

Гажала О. Дослідно-експериментальна робота як чинник інноваційного розвитку освітнього закладу. *Рідна школа*. 2015. № 7–8. С. 15–19.

Гузик М. Профільне навчання: як організувати, не зруйнувавши школу. Ч. 1. Київ : Ред. загальнопед. газета, 2005. 112 с.

Даниленко Л. Інноваційна педагогіка: до практики через теорію (з нотаток науковця). *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2000. № 1. С. 38–40.

Кабанець М. М. Банки даних «Обдарованість» у педагогічній підтримці обдарованих дітей. *Духовність особистос-*

ті: методологія, теорія і практика. 2019. № 1 (88). С. 69–79.

Калініна Л. Наукове забезпечення реалізації освітянської державної політики. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2000. № 1. С. 11–20.

Ляшенко О. Теоретично-методичні засади організації профільного навчання в старшій загальноосвітній школі. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2008. № 5. С. 4–12.

Науменко Р. А. Державна підтримка обдарованої молоді: досвід України. *Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика*, 2009. Вип. 2. С. 224–233.

Нормативна база з питань реалізації науково-педагогічного проекту «Інтелект України» в закладах загальної середньої освіти. 2019. URL: https://intellect-ukraine.org/files/Dokumenty/Normatyvna_baza_z_pytan_realizatsii_proektu.pdf.

Обдарована молодь України: оцінка сучасного стану та поширення перспективного досвіду роботи з обдарованою молоддю в регіонах України / Терещиць С. О., Антонова О. Є., Науменко Р. А. та ін. Київ : ВМГО «Союз обдарованої молоді», 2008. 156 с.

References

Aristov, V. (2008). Shkola maibutnoho: problemy, kadry, perspektyvy [School of the Future: Problems, Personnel, Prospects]. *Dyректор shkoly, litseiu, himnazii – Director of a School, Lyceum, Gymnasium*, 3, 17–22 [in Ukrainian].

Artemova, L. V. (2006). Istoriiia pedahohiky Ukrainy [History of Pedagogy of Ukraine]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].

Berezivska, L. D. (2022). Kontseptualni zasady reformuvannia zmistu zahalnoi serednoi osvity v Ukraini (1991–2017): istoriiko-dzhereloznavchyy aspekt [Conceptual Principles of Reforming the Content of

General Secondary Education in Ukraine (1991–2017): Historical and Source Studies Aspect]. *Istoryko-pedahohichni studii – Historical and Pedagogical Studies*, 6, 9–25. DOI: <https://doi.org/10.32405/2663-5739-2022-6-9-25> [in Ukrainian].

Bocharova, O. A. (2011). Osoblyvosti pedahohichnoi pidtrymky obdarovanykh uchniv v Ukraini [Peculiarities of Pedagogical Support for Gifted Students in Ukraine]. *Naukovi pratsi DonNTU. Serii: pedahohika, psykholohiia i sotsiolohiia – Scientific Works of DonNTU. Series: Pedagogy, Psychology and Sociology*, 11, 6–11 [in Ukrainian].

Vashchenko, L. (2000). Bahatovikovomu Kyievu – novitniu pedahohiku [To Ancient Kyiv – the Latest Pedagogy]. *Dyректор shkoly, litseiu, himnazii – Director of a School, Lyceum, Gymnasium*, 1, 41–47 [in Ukrainian].

Vdovychenko, R. (2001). Innovatsiinyi prostir systemy osvity mista Mykolaieva [Innovative Space of the Educational System of the City of Mykolaiv]. *Dyректор shkoly, litseiu, himnazii – Director of a School, Lyceum, Gymnasium*, 4, 38–39 [in Ukrainian].

Voloshchuk, I. S. (1998). Naukovo-pedahohichni osnovy formuvannia tvorchoi osobystosti [Scientific and Pedagogical Foundations of Creative Personality Formation]. Kyiv: Pedahohichna dumka [in Ukrainian].

Hazhala, O. (2015) Doslidno-eksperymentalna robota yak chynnyk innovatsiinoho rozvytku osvitnoho zakladu [Research and Experimental Work as a Factor in the Innovative Development of an Educational Institution]. *Ridna shkola – Native School*, 7–8, 15–19 [in Ukrainian].

Huzyk, M. (2005). Profilne navchannia: yak orhanizuvaty, ne zruinuvavshy shkolu [Profile Education: How to Organize without Destroying the School]. Part 1.

Kyiv: Ed. general practitioner newspaper («School world» Libr.) [in Ukrainian].

Danylenko, L. (2000). Innovatsiina pedahohika: do praktyky cherez teoriuu (z notatok naukovtsia) [Innovative Pedagogy: to Practice through Theory (from the Scientist's Notes)]. *Dyrektor shkoly, litseiu, himnazii – Director of a School, Lyceum, Gymnasium, 1*, 38–40 [in Ukrainian].

Kabanets, M. M. (2019). Banky danykh «Obdarovanist» u pedahohichnii pidtrymksi obdarovanykh ditei [Data Banks «Gift» in Pedagogical Support of Gifted Children]. *Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka – Spirituality of a Personality: Methodology, Theory and Practice, 1* (88), 69–79 [in Ukrainian].

Kalinina, L. (2000). Naukove zabezpechennia realizatsii osvitianskoï derzhavnoi polityky [Scientific Support for the Implementation of Educational State Policy]. *Dyrektor shkoly, litseiu, himnazii – Director of a School, Lyceum, Gymnasium, 1*, 11–20 [in Ukrainian].

Liashenko, O. (2008) Teoretychno-metodychni zasady orhanizatsii profilnoho navchannia v starshii zahalnoosvitnii shkoli [Theoretical and Methodical Principles of the Organization of Specialized Training at Senior Secondary School]. *Dyrektor shkoly, litseiu, himnazii – Director of a School, Lyceum, Gymnasium, 5*, 4–12 [in Ukrainian].

Naumenko, R. A. (2009). Derzhavna pidtrymka obdarovanoi molodi: dosvid Ukrainy [State Support for Gifted Youth: the Experience of Ukraine]. *Navchannia i vykhovannia obdarovanoi dytyny: teoriia ta praktyka – Education and Upbringing of a Gifted Child: Theory and Practice, 2*, 224–233 [in Ukrainian].

Normatyvna baza z pytan realizatsii naukovo-pedahohichnoho proektu «Intellect Ukrainy» v zakladakh zahalnoi serednoi osvity [Normative Framework for Implementation of the Scientific-Pedagogical Project «Intellect of

Ukraine» in General Secondary Education Institutions]. (2019). Retrieved from https://intellect-ukraine.org/files/Dokumenty/Normatyvna_baza_z_pytan_realizatsii_proekt_u.pdf [in Ukrainian].

Terepyschyi, S. O., Antonova, O. Ye., & Naumenko, R. A. (Eds.) (2008). Obdarovana molod Ukrainy: otsinka suchasnoho stanu ta poshyrennia perspektyvnoho dosvidu roboty z obdarovanoi moloddu v rehionakh Ukrainy [Gifted Youth of UKRAINE: Assessment of the Current Status and Distribution of Promising Experience with Gifted Youth in Regions of Ukraine]. Kyiv: VMGO «Soyuz obdarovanoi molodi» [in Ukrainian].

***

Онацький В. М. Розвиток спеціалізованої освіти для академічно обдарованих учнів в Україні на початку XXI століття

У статті представлено еволюцію змін в освіті обдарованої молоді в Україні на початку XXI ст. Акцентовано увагу на суспільно-політичних перетвореннях і реформі середньої ланки освіти. Установлено, що система загальної середньої освіти почала вибудовуватися на засадах гуманізму, варіативності і профілізації. Значного поширення набули заклади освіти «нового типу», які конкурували між собою, намагаючись залучити найбільш обдарованих учнів.

Доведено, що для підвищення інтелектуального потенціалу майбутнього покоління на державному рівні розпочалася реалізація грантових програм і проєктів, зокрема було затверджено Програму роботи з обдарованими дітьми на 2001–2005 рр. і 2006–2010 рр., тричі переглянуто Концепцію профільного навчання (2003, 2009, 2013), упроваджено Банки даних обдарованих учнів.

Зазначено, що для максимального розвитку здібностей академічно обдаро-

ваних учнів в Україні впроваджувалися різні психолого-педагогічні проекти і програми: Росток, Інтелект України, Школа життєвого успіху, Школа майбутнього та ін. Наголошено, що розвиток академічно обдарованих учнів у позаурочній час забезпечувало державно-громадське об'єднання Мала академія наук. Установлено, що з упровадженням реформи НУШ в авангарді змін опинилися проблеми інклюзії і рівності доступу до освіти. Перспективи подальших розвідок сплановано в розкритті сучасних підходів до навчання обдарованих учнів в умовах чинного державного стандарту.

Ключові слова: академічна обдарованість, спеціалізована школа, ліцей, гімназія, поглиблене вивчення, реформи освіти в Україні на початку XXI ст.

Onatskyi V.M. Development of Specialized Education for Academically Gifted Students in Ukraine in Early XXI Century

The article presents the evolution of changes in the education of gifted youth in Ukraine in early XXI century. The emphasis has been placed on the socio-political transformations and on the secondary education level reform. It has been established that the system of general secondary education began to be built on the basis of humanism, variability and profiling. Educational institutions of the “new type” have become widespread. Such institutions competed with each other, trying to attract the most gifted students. It has been proven that in order to

increase the intellectual potential of the future generation, implementation of grant programs and projects has begun at the state level. In particular, the Program for working with gifted children for 2001 – 2005 and 2006 – 2010 has been approved, the Concept of specialized education has been revised three times (2003, 2009, 2013), and data banks for gifted students have been implemented.

It has been noted that in order to maximize the development of the abilities of academically gifted students, various psychological and pedagogical projects and programs have been implemented in Ukraine, such as: Rostock, Intellect of Ukraine, School of Life Success, School of the Future, etc. It has been emphasized that the development of academically gifted students in extracurricular time was provided by the state-public association of the Minor Academy of Sciences. It has been established that the problems of inclusion and equal access to education were at the forefront of changes with the introduction of the reform of the New Ukrainian School. Prospects for further research have been planned in the disclosure of modern approaches to teaching gifted students in the conditions of the current state standard.

Keywords: academic giftedness, specialized school, lyceum, gymnasium, in-depth study, education reforms in Ukraine at the beginning of the 21st century.

Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)

